

jellege kell, hogy legyen. És végül, legyen Erdély egyeteme. Nem jelent ez“ — írja Szily — „kulturális szeparatizmust vagy regionalizmust... Csak két különleges feladata lesz: az egyik: Erdély múltjának, jelenének és jövőjének minden tudományos szempontból való tanulmányozása és megismerése; a másik: Erdély szellemi mozgalmainak irányítása és a történelmileg kialakult erdélyi szellemiség ápolása“.

Elfogódva tesszük le a könyvet mi, erdélyiek, kiknek alma materünk volt a kolozsvári egyetem. Múltunknak, ifjúságunknak egy nagy darabját elevenítette fel ez a nagyszerű kötet, melyért hálásak vagyunk a közoktatási kormány vezetőinek mi, és hálás kell, hogy legyen minden magyar ember, aki érdeklődni tud a sokat szenvedett Erdély dicsőséges múltú kultúrája és annak kifejezője, a számkivetésből hazatért egyetem iránt.

SZÁSZ ZSOMBOR

VIDÉKI GONDOK

ANNYIRA KÖZISMERT, hogy szinte bizonyításra sem szorul: harc dűl város és vidék között Magyarországon s kimenetele az eddigi jelek szerint nem kétséges. Eldőltnek tekinthető a város és főleg Budapest javára, a vesztes pedig a kistalu a nagyfalual, ez a vidéki várossal, — az egész ország, az egész vidék pedig Budapesttel szemben. Úgy érezzük, van akkora fontossága ennek a kérdésnek egyetemes nemzeti létünkre, hogy a harcjelenségekkel, főleg azonban a megbékélés módozataival ezen a helyen is foglalkozunk.

Szempontjaink igen sokfelé ágazhatnak. Már magának a sokrétűségnek a fölvezolása is elgondolkodásra késztet. Bizonyosságul szolgál a felől, hogy valóban egész fizikai és lelki-szemleml magyar mivoltunkról van szó. Az a nagyjában egy évszázadnyi idő, mely a jellegzetesen modern magyar életforma és a korábbi szinességét, gazdag kultúráját, gazdasági és politikai önállóságát rendre elvesztő vidéki életforma között földalatti morajlásokban vagy nyílt közigazgatási tényekben annyi tátongó szakadékot nyitott, írónk és nemzetpolitikuskaink közt a kutatásra és megvitatásra váró jelenségek ezernyi változatát tárta föl. Sőt érdemes volna a legutóbbi évszázad művelődéstörténeti vezérfonalává tenni a magyar város és vidék harcát; rendkívül érdekes tanulságokra jutnánk, ha szociális, politikai, társadalmi, erkölcsi, gazdasági és szemleml helyzetünket ily szempontból vizsgálnék. De ha a magyar glóbusz fölött villamosán rezgő nagy kérdésnek, a „mi a magyar?“-nak konkrét változatait keressük is, akkor sem kaphatunk mélyre hatoló feleletet anélkül, hogy szembe ne néznénk a patriarkális vidéki életformájából kihulló és városi keretekbe sajtolódó átlagmagyar sorskérdéseivel. Szemlélhethetjük e harcot mint társadalmi jelenséget. — Mikszáth, Csathó, Krúdy és Móra tette sokszor, — kereshetjük fényénél a választ közzgazdasági életünk meredő kérdőjeleire (iparosodás, agrárrolló, tőkeeloszlás), ennek mentén készíthetünk keresztmetszetet szociális bajainkról, de a politikai áramlatok, új művészi iráiyok, ízlésformáló divatok, nyelvünk alakulása és műveltségünk tartalma egyaránt érintkezésben van vele. Azt meg éppenséggel mindenki tudja, hogy korunk legfontosabb parancsa, a polgári életkeretet biztosító honvédelem, mennyire számításba kénytelen venni az ország települési struktúráját, városias vagy vidékies voltát. Végül utalunk a legfontosabbra,

a jövődőt minőségileg és mennyiségileg meghatározó felnövekvő következő nemzedékre; a magyar gyermek számát, felnevelkedésének légkörét, miliójét és az új nemzedék magatartását olyannyira át meg átszővi a városi-vidéki zűrzavar, erőt elvonó harc, hogy mindez nemzetevelésünk intézőinek figyelmét el nem kerülheti.

Időben és térben egyaránt nagy sugarakat ölel fel a kérdés területe, de európai és magyar mindkét vonatkozásában. Közgazdasági összefüggéseit már első és nagy — kellőképpen nem méltányolt és érdemtelenül alig-alig ismert nemzetgazdászunk és igazi európai látókörű hazánkfia, Berzeviczy Gergely is átlátja. Széchenyi tovább fűzi töprengéseiben a magyar települési tömörülés aránytalanságai felett érzett gondjait. De mindketten azt panaszolják, hogy a város végzetesen hiányzik az ország életéből. Majd jön a reformkor pezsdülő élete s Szemere Bertalan mehhökkenve nézi a tüneményesen dagadó Pestet, a vidékieket figyelemzetteve: „csak mi vigyázzunk, hogy meg ne álljunk, mint a szegény gyalog cselekszik, midőn a mellette siető kocsi bámulja“. A múlt század hatvanas éveitől kezdve aztán egyre inkább szórványosodik Czuczor Gergely falusi kislányának pesti elragadtatása, s az ellenszenv egyre mélyebb és magyarabb gyökerekből táplálkodik. Gvadányi peleskei nótáriusának idegent-majmoló, igazi mivoltából kivetkőzött pest-budai dámákat és uraságokat korholó, kedves, nehézkesen döcögő verssorai még mosolyt fakasztanak, de vájjon szentimentális hangulatot takar-e Adynak a Dutka Ákos ifjúkon versei elé írott előszava: „Az új világ gépeinek ritmustalan zakatolása a föld lakóit a városba vonja. Mesterséges kővé dermedti a futóhomokot. Harcol, küzd a falu a várossal, de a küzdelem eredménye bizonyos. A város a maga helyén marad, csak hatalmas gépkarjait nyújtja ki. Lassan és könyörtelenül magához öleli, magához szívja a falut, az erőt és úgy táplálkodik. Ennek a harcnak, a falu halálküzdelmének énekese Dutka Ákos.“ (Holnap, 1909.) Ismert gondolat a Farkas Gyuláé, a „Mi a magyar?“-ban megjelent tanulmánya bevezető soraiban; azt, ami valóban nép és nemzeti értelemben vett magyar, halhatatlanaink fejezik ki. S mi az oka annak, hogy költőink, íróink a magyar városodás évszázadában szinte egyértelműleg fordulnak el ettől az új jelenségtől s akár konok hallgatással, akár baljós helyzetfestéssel fejezik ki érzelmeiket az új városóriás megdöbbentő növekvése felett? Valóban, Budapestnek Kosztolányiig, Szabó Lőrincig szinte nincs is igazi kifejezője a magyar irodalomban s koronként egészen puccszerű megmozdulások voltak a vidéken (Nagyvárad, Szeged) a főváros fojtó fölénye ellen. A tisztán irodalmi irányból a szociográfiába áthajló újabb tollorgatók ismét csak korholással írhatnak a sekélyesítő és nyelvében, szellemében egyaránt az eredeti magyartól eltávolodó Budapestről; erőt gyűjteni és néppel találkozni Szabó Dezső ugyanúgy, mint Móricz Zsigmond, Juhász Gyula, Illyés, Kodolányi, Babits vagy Áprily egyaránt az elhagyott magyar tájakra térnek vissza. A szakadék Budapest és a vidék közt ebben a vonatkozásban teljes, de tragikus is, mert hiszen mindezek az írók maguk is, sőt szinte az egész szellemi élet csupán Budapesten találja meg az alkalmas központot s alkotásának színhelyén, ahol szüntelenül kapnia kellene az új indításokat, idegen világ, ellenszenves légkör veszi körül.

Messze vezetne, ha akár csak legfontosabbjaiban is sorra vennénk azokat a nemzeti életünket tápláló művészeti és tudományos energiákat, amik valóban szervesen fűzhetik egybe a nemzettest tagjait, másrészt a jelent a múlttal, — és amik a magyar nagyvárosból nyomtalanul eltűntek, kongó ürt hagyva maguk után. Népművészet és népzene, népnyelv és tájat-lakót egységbe fogó népszokások, foglalkozások, kifejezések emberhangtalan távolra szorultak a várostól. Csökevényeik pedig, amik torzan, csonkán vagy szurrogátumban mutatják meg az urbanizált lakosságnak az eredetit, szívfájdítóan szomorúak vagy ordítóan ízléstelenek. Kinek nem fáj még a fővárosba kerülő legény vagy leány felörlődő szokincse és az hogy földközelsége fokról-fokra olvad bele a füst és zsargon zagyvalékába, nem is a „Duna királynőjének“ lenyűgöző környezetében, hanem csak az elővárosok szomorú

táján... És teremtenek-e élő összeköttetést a kiállítások holtta dermedő kincsei, a gyöngyösbokrétázások, mű-magyaroskodások és mű-népieskedések irodalomban vagy képzőművészetben a magyar nagyváros és a magyar vidék között?

A fájdalom elevenségével jelentkezik a kérdés: mi az, ami oly végzetesen elválasztja a várost szülőanyjától, a vidéktől? Mást felel a művész, a nevelő, a demográfus, a nyelvűvár, a szociográfus és lelkipásztor; persze, mindezen válaszoknak együttese a reális, igazi magyarázat. S ha szülőfalujának környezetéből kilépve az üvegtetős budapesti pályaudvarra érkezik a vidéki, vájjon tud-e egyetlen gondolattal számot adni annak az idegenségnek a mibenlétéről, ami itt körülveszi? Meg tudja-e mondani, mi okoz lelkében nagyobb zavart: a csönd helyett a zsongás, az egyszerűséget felváltó zűrzavar, más öltözék, más érdeklődési kör, a felizzó fényreklámok, a természet teljes hiánya, a lázas törtetés, mindennek szemérmetlen árulása, vagy a jólétnek ezernyi csalóka külsősége? Célunk korántsem az iskoláskönyvek jóakarátú, de a valóságtól távol eső idilli faluképet ide is megfesteni, másrészt azonban fel kell ismernünk a vidék reálisabb voltát, több magyarságát. Természetesen nem halódó tájak néprajzi ritkaságairól beszélünk s nem célunk idealizálni a falut; Szabó Zoltán, Kerék Mihály, Kovács Imre, Erdei Ferenc — saját látó szemüknél is láthatóbban — mutatták meg iszonyú problémáit. Ne higyjük egyébként, hogy ilyen irányú vidéki gondjaink csupán nekünk vannak. Halévy ismert könyve mellett (Visites aux Paysans du Centre) megvan a német „kemsei példa“ is (Zwerenz: Westheim bei Kitzingen am Main, Ein sterbendes Bauerndorf in Mainfranken; 1937.) pedig ég és föld választja el a nyugati kultúrtájakat a magyar steppe-vidéktől.

Itt a magyar város-vidék problémakörnek az az oldala foglalkoztat bennünket, mely a két települési és szinte minden szempontból élesen elütő típus egymás közötti feszültségeivel, igazságtalan különbségével foglalkozik. Különb ez a kérdés szinte két emberöltő óta foglalkoztatja azokat, akiket egyáltalában foglalkoztatnak magyar sorskérdések. És hozzátesszük: valamennyien sorskérdést látnak benne. Hogy csupán néhány oldalról mutassuk be a város-vidék soklapú gond-szikláját, irodalmi téren Szabó Dezső „Elsodort falu“-ját, a történelemben Szekfü Gyula „Három nemzedékiét, a szociográfiában Erdei Ferenc írásait, népesedési vonatkozásban Schneller Károly, Thirring Lajos, Szél Tivadar, Doros Gábor vizsgálatait idézzük emlékezetbe. Legutóbb értékes fejtegetéseket olvastunk e tárgyra vonatkozóan Kerék Mihálynál (Mai magyarságunk életrajza, 1939). Kerék Mihály a magyar probléma koncentrikus belső köreként látja a város és a vidék ellentétét és e tanulmányában bőven találunk utalásokat arra vonatkozólag, mit lehetne, mit kellett volna már régen tenni a helyzet orvoslására?

Mi is e helyen végeláthatatlan panasz-sorokban írhatnék le vidéki gondjainkat, kezdve a „mindent Pesten intéznek“ nótától addig, hogy értékeink áramlása szükségszerűen egyre tart, megállás nélkül és országa nagybodástól függetlenül, az egyetlen igazi kulturális góc, a főváros felé. Viszont ha reformterveket akarnánk szőni, akkor végső fokon világok harcába ütközünk, melyek hely, személy és idő szerint nem ide, nem ránk és nem a mára tartoznak. Marad tehát — mint egyetlen lehetséges célkitűzés — arról beszélni, azt kérdezni: vájjon mit tehetünk mi és ma?

Arkánusot természetesen senki ne várjon. Olyan helyzetben vagyunk, amit Magyarországon közel száz éves folyamat alakított ki, nemzedékek jó szándéka és idealizmusa vakolódott a mai épületbe s a repedések csak most mutatkoznak; talán nem is lehet hibáztatni azokat, akikfelelnék érte. Akarhatt-e más Kánaántól Széchenyin és Kossuthon

keresztül Rákosi Jenőig igaz magyar, mint központba gyűjtött erőt a szétforgácsolódottság állapotában levő vidéki értékek helyett? Hiszen nem volt irodalmi, szellemi centrum, nem volt egységes politikai irányító és egybegyűjtött hatalom, mely az ország egyetemes nagy problémáival törődhetett volna. A XIX. századi gazdasági fejlődés és a trianoni béke utáni idegenforgalmi érdek egyaránt parancsolólag írta elő, hogy Budapest gyűjtse össze az egész országból azt, ami érték és szépség. Hogy emellett a vidék sorvad? Úgy gondolhatták, s talán joggal is, hogy a főváros szédületes fejlődése mindenért kárpótol. A célt el is érték: olyan fővárosunk van, amit büszkén mutathatunk, önmagunknak és az idegennek. Világváros, szív, amely mindenhova elér haj szál véredényei vei és erős akarattal tartja uralma alatt a vidéket. Az első nagy csalódás aztán az 1919-es országösszeomlás idején érte a vezetőket. A bomlás a központban vált teljessé és napok alatt elérte, vagy legalább is teljes tehetetlenségre kárhóztatta az ország minden részét. Micsoda erőfeszítésbe került, míg a vidék annyira felocsúdott, hogy átlátva a fej erőtlenségét, önmaga próbált új életet teremteni a romok között. Élképzhető-e Magyarország akkori szörnyű bomlása abban az esetben, ha Budapest mellett csupán néhány igazán önálló vidék van? S kisebb dolgokról szólva, kelhetnének-e szárnyra nemzetrontó híresztelések a hitelesség látszatával, boríthatná-e el az országot pánikhangulat, bizalomhiány, csüggedés, terjedhetnének-e destruáló divatok, rághatná-e a vidéket központból kisugározva a nyelvi szegényedés, az erkölcsi megingás rákfenéje és annyi más fővárosi illetőségű baj, ha nem állna mögöttük a hivatalos Budapest kultúrája, fénye, gazdagsága, hatalma? Miért utazunk oda „fel” és miért jönnek onnan a vidékre „le”? Azért, mert valóban így van: aki a magyar élet csúcsára akar jutni, bármilyen téren, aki látókört akar szerezni és Európával óhajt találkozni, annak meg kell járnia a budapesti pályaudvarokat. S ha kilépve a csarnok füstjéből, végighalad a Rákóczi-úton, elérkezik a szentéletű püspök gigászi szobraig a Gellért-hegy oldalán, nem kell-e éreznie a fokozatos emelkedést, a feljutást a kontinens egyik tetőjére, ahonnan minden ösvény csak lefelé vezet...

Valóban Európa és Budapest csúcsai, szépségei, de szakadécai és árnyai is álljanak a mögött, aki ezek után tudatosodni érzi magában azt, hogy vidéki, hogy lehetnek és vannak igazi értékek Budapesten kívül is az országban, és érdemes életet föltéve rá, kiteljesíteni azokat. Azok érzik ezt, akik számára egység az ország, melyben fő és tagok, Budapest és vidék egybetartozó, élő részek. Akikben nem üres sóvárgást kelt a pesti fény és menekülési vágyat a vidéki gond, hanem harmóniát szeretnének a kettő között látni, emelve mindkettőt és ezzel együtt az egészet. Kis lelkek kis próbálkozásai helyett, melyek rész-előnyök kicsikarásában csúcsosodnak ki és azt tartják diadalnak, eredménynek, ha sikerül a vidékre egy budapesti intézményt áttelepíteni, azok hordják igazán szívükön a vidék sorsát, akik sajátos, autochton erővel akarják emelni, belső értékek felragyogtatásával, úgy hogy a vidék emelésének lelki indítékai között ne szerepeljen irigység és önzés, egymásra licitálás és mástól elvett érték fölött érzett öröm, hanem az egyetemes magyarságot felemelni, megsegítem akaró jó és becsületes szándék. Az eszmei alapot ehhez az igazi vidéképítéshez mélyen kell keresni, ott, ahol vidéki életünk gyökerei elérik a termő réteget a reáhardott, az igazi fundamentumot már-már elfelejtő idegenségek alatt: a tájban. A táj, e hárombetűs, sokszor használt, manapság divatos szó gyakran kelt hamis képzeteket. Szülőföld-e vagy környezet, gyöngyösbokrétás sallang, térképszagú földrajzi fogalom? Egyik sem, s bizonyára nem dogmatikus geográfiai meghatározást kell adnunk itt sem, hogy reátaláljunk a vidéki törekvések egyetlen élettelmes kiindulására. Az emberföldrajz egységet talál benne, a dal és mese szülőföldet, a festő sajátos színeket, az utas szépségeket, a gazdaságpolitikus rögzített helyzetű energiákat. A vidék embere életkeretet. Testetlen vágyakozások helyett szilárd talajt, honnan erős termés várható, örök és sehol nem ismét-

lődő értékek nőnek ki belőle: a táj értékei. Ezeket onnan elvinni, máshol kiteljesíteni nem lehet, ápolásuk és kultúrát adó, lelki gazdagságot hozó termelésük egybegyűjtése helyileg rögzített. Színt ad a táj a vidéki életnek, értelmet, otthonná és hazává teszi a puszta lakóhely helyett; érzelmi szálak fűznek hozzá és úgy érezzük, érdemes érte dolgozni. A vidéki ember legyen táji ember. Tudatosan hozza felszínre magában azokat az értékeket, melyeket a táj adott neki, állítsa bele egyéniségébe, életébe s a kis egységet illessze nagyobb keretbe — országosba, európaiba, földibe — úgy hogy közelfigyelése és távoli perspektívák látása egyaránt világos legyen. Konkrét példákat mondjunk? Nagyjaink mutatják. Ali teszi vonzóvá Juhász Gyula költészetét, ha nem a szegedvidéki táj újra meg újra való átélése? Százszor zeng fel lantján a Tisza és a Boszorkány-sziget, a pipacos határ, az alsóvárosi parasztszoba, az alföldi nyár és a tápéi komp. Bizonyára Juhász Gyula számára nem volt üres és sivár a vidéki élet, habár szíve „gyermetegül“ áhította a nagy városok csodáit. Arany Jánosról Keresztury Dezső mutatta ki a mindvégig benne rezgő nagyszalontai hatásokat, így töltekezett meg a tájjal Vörösmarty, Babits, Illyés Gyula. Nyirő, Tamási, Orbán Balázs szervesen együtt élt a Székelyfölddel, Wesselényinek minden gondolata a bérces kis hazához vezet vissza, Móra az Alfölddel, Berzeviczy Gergely a Szepességgel, Cervantes a spanyol fennsík zord világával, Petrarca a Provence-szal, Ramuz a svájci Rhöne-völgygel kapcsolódik örökre egybe s folytathatnék a felsorolást költők, tudósok, politikusok, művészek légióján, kiknek valóban értelmet, életkeretet adott a táj, nem csupán nyelvi különőségeket. Bennük tudatosult a kapcsolat és vállalták is azt; miért szégyenli a falusi vagy kisvárosi művelt, hogy iájának szülötte? A turisztikai szempontból semmitmondó vidék, a szegénység vagy kultúrátlanság nem ok arra, hogy a tájat, ahol születünk, vagy amelyhez lényeg szerint tartozunk kisebb értékűnek tartsuk az érdekesnél, gazdagnál vagy műveltnél. Romantikus keretek alakulnak ki, melyekből kilépni nem illik: ma a parasztszármazással divat dicsekedni, tegnap még az ódon kúriák világa volt a jó születési hely ... Micsoda állapíthat meg rangsort, hogy már a tizenöt éves diák is úgy érzi a tájáról szóló magyar dolgozat írásánál, hogy ezzel kell kezdenie: „Én csak Makón születtem...” Szégyenkezések és pirulások között vallják be az emberek, hogy szülőföldjük a csengelei határ volt, tudatosan sorvasztják el magukban mindazt, ami tájukkal egybefuzi őket gyermekkoron, családon, ismereteken keresztül s büszkén hirdetik a hamis látszatot: ők pestiek, nem vidékiek. Félműveltek lesajnálkozása készíti őket vidéki mivoltuk eltagadására? Hányszor látjuk ugyanezt a papíros és diploma szerint teljes műveltségűeknél is! Milyen zűrzavar származik aztán abból, hogy az ember a tájjal egyoldalúan megszakítja a kapcsolatot! Hontalaná, deklaszálttá válik, értékeket dob el anélkül, hogy újakat szerezne a megvetettek helyett, közösségből tépi ki magát, melynek bármely fokon van óvó, öntudatot adó ereje. Egy átlagos ember élete rövidebb arra, hogy tájat cseréljen, de nem is ez szokott előfordulni, hanem az, hogy kilép belőle és légüres térben lebeg aztán összkomfortos lakások, hivatalok és szórakozóhelyek között, hontalanabban Ahasvérusnál...

A vidéki ember tájkapcsolata — Passarge városi tájról is ír — nem ölébe hulló örökség, készen kapott ajándék. Sokan vétik el itt a dolgot. Tehát feltétlenül tudatosításra szorul, éppúgy mint ahogyan muzsikuskorok sarja is csupán a hajlamot öröklő. A gyermekkor játéka, a gondtalan szemlélődés és a viaszpuhaságú friss elme és kedély valóban nagy előnyt adnak a tájnak az idegenből származottal szemben, ámde ezeket az önkéntelen benyomásokat feltétlenül ki kell rajzolni a maradandóbb tudatos érdeklődéssel, sőt tanulással. Milyen félszeg figura az a művelt ember, aki

saját tájának legelemibb múltbeli és jelenkori sajátosságaival sincs tisztában! Az idegenből odakerülteknek van mentségük, neki azonban nincs, bár fel-fogásunk az, hogy akit a hivatás egy környezetbe rendelt, jöjjön tisztába a legszükségesebb helyi, táji tudásanyaggal. Erről gondoskodni, tájlakó és idegen számára egyaránt, természetesen intézményszerűen kellene, azonban ez már neveléstani követelmény, amivel — célkitűzésünkhöz híven — nem foglalkozunk. Aki akarja, minden különös szervezet nélkül is megszerezheti.

A táj megismerésénél figyelemmel kell lenni legalább olyan mérvben a természeti, mint az emberi tényezőkre. Kezdeni feltétlenül a természetieken kell: bejárni többször és különböző évszakokban — akár sétászerűen is — a tájat, szüntelenül érdeklődni, megfigyelni a munkát és a pihenőt, építkezést, gazdálkodást, játékot, beszélgetni öreggel és gyermekkel, meglátogatni az otthonokat és a közintézményeket, megismerni a táji kifejezéseket, kapcsolatot találni a szociális helyzet és a táj gazdasági adottságai között. Előtanulmányok szerint különböző élességgel, de mindenki ítéletet alkothat ezek után a meglevő táji értékekről. S ha megvan az értékleltár, önként adódnak a tervek: ezt így, azt úgy lehetne jobban kihasználni, továbbfejlesztani, feleleveníteni vagy kiküszöbölni, hatásaiban csökkenteni. Aki ezt a tanulmányozást végrehajtotta, már meg is tette nagyjában, ami ő rajta áll. Az ilyen ember, ha párosul benne a táj szeretete, csupán minimális hatáskörrel — s kinek ne lenne működési sugara? —, már nagyon sokat tehet: önmagát és családját felszabadíthatja a kisebbértékűségi érzések alól, alkotójává és élvezőjévé válhatik mindannak, ami a tájat, a vidéket emeli, szebbé és jobbá teszi. Ez pedig nézetünk szerint egyben a magyarább magyarság, emberebb emberség felé vezető út is.

Téved, aki gondolatainkból a szűk körbe szorulást, a részért az egész, a vidékért a nemzet elhanyagolását olvassa ki. Ami a táj életében valódi egyéniség, tehát élő adottság — s nem csupán frázisok ragasztéka —, az előbb-utóbb úgyis felszínre kerül, a tájak szimbiotikus egységébe illeszkedik. Természetes, hogy táji jellegzetességek hangsúlyozásán nem merőben külsőséges és a lélekkel semminemű kapcsolatban nem álló divathullámot, sznobos modorosságot értünk: a matyó himzések divatossá válásával nem a Matyóföld, csupán a silány utáztatokat gyártó ipar fog ideig-óráig felendülni, aminthogy a gyöngyösbokrétázás sem ad többet a mélyen látónak egy fájdalmas érzésnél: ime, ebből vetkőztek át vidékeink a micisapka és kupié, álirredenta vers és álhangulatot adó mozi vásári uniformisába... A táji értékek különben sem időtlen érvényűek: kor és ízlés, — de igazi ízlés! — gazdasági berendezettség és társadalmi szokások egyaránt függvényt képező tényezők. De ha résen van a művelt és valóban jobbat kívánó vidéki, gátat tud vetni ízléstelen új divatok, életszemlélet elterjedésének s fel tud szólalni régi és új esetében mindannyiszor a jobb, a nemesebb érdekében.

Védekezünk a merev és terméketlen regionalizmus vádjá ellen, de védekezünk kell az ellen is, hogy bárgyúnak és egyoldalúnak tartsanak. Olyannak, aki nagyon is jól tudja, hogy a vidéki gondok eloszlátására a tájnak tudatosítását ajánló javaslatai egymagukban éppoly kevésé oldják meg a problémákat, mint akár egy közigazgatási fantazmagória, mely Budapest néven az ország egész területét egységesítené. Tehetünk-e többet mi és ma? — ezzel a bevezető kérdéssel indítottuk el gondolatmenetünket. Nézetünk szerint, önkritikával szemlélve magunkat, korunkat, a körülöttünk dúló általános fizikai és eszmei harcot: aligha. Szerepünk csupán a pusztába el nem vonuló, világban élő és küzdő Keresztelő Jánosé lehet: előkészíteni a lelkeket egy olyan kor számára, mely majd megtisztult és lehiggadt értékcsálák alapján fogja megoldani a város-vidék harc össze-tevőit, politikaiakat, kulturálisakat, gazdaságiakat, szociálisakat egyaránt.

Vigyáznunk, nagyon vigyáznunk kell arra, hogy jelszó ne alakuljon ki a kérdésből, papirossárkány, melyet a vadul kavargó szelek mindegyike megtépáz, hajt nemzetiségi vonatkozás és felekezeti villongás, önös érdek, hajt mindenféle harcok irányzat, mikor a megoldás egyetlen lehetősége a tájban folyó, békés, egyetértő, alkotó és értéket teremtő munka.

ALDOBOLYI NAGY MIKLÓS

A BALATON ÉLETE

HA A MAGYAR TENGER szerelmese a somogyi parton megáll, mondjuk egy szeles májusi napon, szembe kapja a „csopaki Rivierát“, ahogy Lóczy Lajos nevezte az ő szívéhez nőtt otthonát, később örök nyugóhelye tájékát, a verőfényben csillogó lankás zalai hegyoldalt. Se közel, se távol embert nem látni, csak benn az iszapszürke hullámokon, Tihany és Füred közt táncol egy fehér vitorlás. Ilyenkor még egyedül hallgathatja a bakonyi szél zúgását, a tajtékkal taréjzó hullámok susogását, a lejtős partszél előtt megtörő, arra virgoncán felfutó s a fővenyen gyöngyözve legördülő habok locsogását. É sorok írója is a Balatonpartról indult ugyan az élet útjára s e tájhoz tér meg felfrissülésért az év minden szakában, de ezúttal mégsem a tó tavaszi hangulatáról, hanem a Balaton életét tárgyaló legújabb természettudományos könyvről szeretne beszámolni.¹

És mindjárt előljáróban ki is emeljük, hogy az a bakonyi szél, mely a tó vizét feltaréjzja, a déli partot sűrűn csapkodó hullám, a fenékgig felkavart víz, amelybe a napfény tizedannyira sem hatol le, mint a mély alpesi tavakba, egész különleges jelleget adnak a Balaton életének. Az uralkodó északi szél határozza meg jórészt a mi nagy tavunk vizének kemizmusát, zavarosságát, öntisztító erejét, fenékszapja elhelyezkedését, növényi és állati szövetkezeteinek sajátos együttélését, jellegzetes halainak színét, ezek optimális létfeltételeit és még több más adottságot, amelyek a Balatont más hazai és külföldi állóvizektől megkülönböztetik.

A Balatonmedence keletkezésére, a vidék földtani szerkezetére nem térhetünk ki e helyen, — e kérdésekről Kincses-tár-sorozatunk nemrég második kiadásban megjelent Balaton-kötete tájékoztat — csak gondolatmenetünk kiindulópontjaként jelezzük, hogy a tó felett északra jobbra dolomitmészaköből alakult hegyvidék húzódik, honnan az évezredek óta ez irányból fújó „főszél“ tömegtelen meszes port hullatott a tóba, legtöbbit a zalai part közelébe, úgy, hogy az iszaplerakodás néhol 6—8 m vastagságra is szert tett. Az erős hullámzás a somogy-veszprémi magas partokat alámosta, azokból — még napjainkban is előforduló — csuszamlások nagy homoktömegeket választottak le, ezeket a hullámok és parti áramlások szépen elegyengették, s így alakult ki a déli part hosszában a kemény, fővenyifürdőkre kitűnően alkalmas, de növényi és állati szerkezetnek, vagyis élőhelynek eléggé terméketlen, sekély parti öv.

A szerves élet anyagának a fenti geológiai és időjárastani helyzetből adódó körforgalma nemcsak a természettudóst, hanem a művelt szemlélődőt is megragadó világossággal bontakozik ki Entzék pompás fényképekkel és beszédes rajzokkal illusztrált Balaton-életrajzából. Az általános életkörülmények bemutatása után a Balaton táplálékforgalmát „élőhelyek“ (nyütvíz, parti öv, mesterséges alzat, fenék, növényzettel benőtt területek, tózáások) szerinti csoportosításban tárgyalja. Külön fejezetben írja le a Balaton életében a tudományos tanulmányozás félszázada óta

¹ Entz Géza és Sebestyén Olga: A Balaton élete. 1942. 366 lap. Díszes kötésben, az Egyetemi Nyomda papírján és betűivel a Természettudományi Társulat adta ki, Rapaics Raymund gondozásában.